

EMILIJ LASZOWSKI: CRTICE IZ KAZALIŠNE PROŠLOSTI GRADA ZAGREBA (1784.—1816.)

1.

Krajem mjeseca listopada 1780. došao je u Zagreb gradački komičar Matija U n g e r, te je zamolio gradski magistrat, da mu dopusti priređivati u gradskoj pivovari (u Pivarskoj ulici) izvađanja »komedija i igara« (comedias et ludos). Ova njegova molba došla je u pretres na sjednici magistrata 3. novembra. Grad mu je dozvolio, a da plaća gradskoj komori pristojbu od 1 for. od svake »komedije«. Pošto akti manjkaju, ne znamo, da li je Unger bio sam ili je imao uza se i svoju družinu. Tako nam nije poznato ni kakove je »komedije« glumio. Svakako je gluma bila na njemačkom jeziku.

Nu Unger nije imao sreće, da duго glumi u gradskoj pivovari, jer nevolja htjede, da je umrla kraljica Marija Terezija, za kojom je ukazana korota u državi. I tako je Unger morao prestati sa svojim predstavama. Za održane predstave imao je još platiti u gradsku kasu 10 for., što je određeno na sjednici gradskoga magistrata 5. decembra iste godine.

Godine 1784. osvanula je u Zagrebu njemačka kazališna družina pod ravnanjem »direktora« Ignjata Bartscha. Ne znamo, odakle je bio taj direktor, znamo jedino, da je sa svojom družinom priređivao predstave »Schau-Spiele und Sing-Spiele« i umjetničke, vrlo pristojne balete kroz 10 tjedana, do 20. augusta 1782. u Idriji, o čemu je dobio od tamošnjeg gradskog-rudarskog magistrata sjajnu i pohvalnu svjedodžbu. Iste godine 1782. priređivao je kroz nekoliko tjedana predstave u Judenburgu kod Graza. Ondje je 24. maja dobio od tamošnjeg okružnog satništva pohvalnu svjedodžbu, koja hvali njegovu družinu kao najbolju »putujuću družinu«.

Bartschova družina stigla je u Zagreb negdje prvom polovinom mjeseca augusta 1784., te je 19. otpočela predstavama. Poznata su nam i neka imena ove družine: Lambert Brochard, baletni meštar, Karl Stadler, glumac, Ivan Krall, glumac, Ernest Kuhne, Burghueber, Reiszinger, Denzler. Kao glumice sudjelovale su i žene i djeca njihova. Plaće članova toga društva mora da su bile dosta niske, jer znamo, da je primjerice Burghueber dobivao 12 for., a Stadler 6 for. na tjedan. Stadler je bio članom družine od mjeseca marta, a u Zagrebu kroz 7 tjedana.

Gdje su ove predstave priređivane, nije moguće ustanoviti, nu čini se, da su one upriličivane ljeti na nekom otvorenom mjestu, jer vidimo, da se neka predstava nije mogla održavati radi nepogodna vremena. Za mjesto predstave plaćalo se za svaku predstavu 1 for. 30 kr. Kod predstava svirala je glazba, za koju se plaćalo 2 for. U zimsko doba držane su predstave u nekoj prostoriji, za loženje koje se plaćalo 15 kr.

Sve ove predstave oglašivao je gradski bubnjar. Za to je bubnjar dobivao po 17 krajcara, dok se je opet gradu plaćala od svake predstave pristojba od 2 forinta.

Nekako od polovine novembra do 3. decembra 1784. gostovala je ova družina u Bjelovaru i u Karlovcu.

Materijalni uspjeh predstava mora da je bio dosta loš, jer se je visoko plemstvo apsentiralo i stoga je direktor Bartsch 22. decembra 1784. posudio od podmaršala baruna de Vinsa, zapovjednika u Zagrebu, iznos od 100 for., od kojih je podmaršal podmirió dovoz meštra baleta Brocharda, i u gotovom direktoru predujmio 70 for.

Ovako je direktor Bartsch pod pritiskom dugova vukao do 9. januara 1785., kad je ravnateljstvo družine, svoje kazališne dekoracije, knjižnicu i garderobu prodalo svom šogoru glumcu Ernestu Kuhne-u uz uvjet, da preuzme njegove dugove i to Brochardu 68, Kuhneu 44, Stadleru 15, Denzleru 4, Krallu 1 for. 30 kr., tiskari 6, i gradskom magistratu 14 for. Dakle sve ukupno 170 for. 30 kr. Ujedno se je Bartsch obvezao, da će do dođuće pepelnice ostati u družini, gdje će glumiti, pjevati, šaptati i držati pokuse u tjednu uz plaću od 5 for. Taj ugovor potpisao je kao svjedoci Brochard i Stadler.

I doista je Kuhne isplatio dug tiskari na ruke Jakoba Hörnera, faktora u pl. Trattnera, Brochardu, Krallu, Stadleru, pak i prvi tjedan plaću Bartschu.

Čini se, da općinstvo u Zagrebu nije bilo zadovoljno s novim direktorom, te bi bili radije vidjeli na tom mjestu opet Bartscha. To je, čini se, dalo povod, da je Bartsch odlučio opozvati svoj ugovor s Kuhneom. I on je doista dne 17. januara podnesao na zagrebački magistrat zamolbu, u kojoj traži razvrgnuće svoga ugovora s Kuhneom. Kao razlog navođa teške prilike, zbog kojih je bio zapao u dugove, da mu je Kuhne narinuo na potpis ugovor, a da nije mogao razmisliti, da je svoje kazališne opreme prodao tako ispod cijene, jer nabava tih stvari stajala bi više od 1000 for. Molio je, da se njegove Kuhneu prodane i ustupljene stvari stave pod brigu osobe određene po magistratu i da se do riješenja toga pitanja stavi kontrola nad prihodom i rashodom kazališta.

Već slijedeći dan riješio je gradski notar Pavao Gorup ovu molbu potpunoma prema želji Bartschovoj i odredio Mihajla Bleša sekvestrom. Slijedećega dana proveo je Bleš sa krojačima Josipom Rauthom i Mihaljem Dvorovičem našastar: Bartschova garderoba (78 komada), biblioteka (225 komedija), kazališno »platno«, kulise (kazališne slikarije) te musikalije, što je sve procijenjeno na 236 for. 6 kr.

Međutim je među zagrebačkim plemstvom otpočeo pokret za uzdržanje kazališta. Počeli su sabirati za nj i dostaviše upravi 100 dukata. Ovo zanimljivo pismo nije niko potpisao, a glasi ovako:

»Gospodi poduzetnicima ovomjesne glumačke družine. Gospodo! Po svoj prilici ne odgovaraju prihodi vašim nadama. Ovdješnje plemstvo, koje je izostalo od predstava, ne može kod tuđe štete ostati ravnodušno i prekrštenih ruku. Primite priloženih 100 dukata kao dokaz našega mišljenja, i ne dajte se plašiti, a da ne bi i nadalje vašim običnim marom posvetili vašu spremu općinstvu. Zagreb, 20. januara 1785.«.

Taj novac je primio Kuhne.

Protiv Bartscha i njegovih zahtjeva odgovorio je Kuhne magistratu dugim razlaganjem 21. januara. Isti dan izrekao je senator Karlo Fröschl

presudu, kojom je Kuhnea proglasio varalicom, a Bartscha uspostavlja. Ujedno je pozvao Kuhnea, da položi račun od sedam predstava, koje je iza sklopljenog ugovora upriličio. Isto tako, da se ima onih 100 dukata od Kuhnea izručiti Blešu.

Pred tom presudom poplašio se je Kuhne, te je zajedno sa Stadlerom umakao u Optuj ponesavši sobom i novac dobiven od zagrebačkoga plemstva. Za njima je poslana potjera 29. januara, koja ih je u Optuju ulovila, a kapral Ivan Krpan dopratio ih u Zagreb.

Što se je dalje događalo s Kuhneom i Stadlerom, ne znamo. Za cijelo su pretrpjeli svoju zasluženu kaznu, dok je Bartsch prema izloženomu nastavio predstave, moguće i pod sekvestrom, dok se nije stvar s Kuhneom konačno riješila. Da li je ova družina više od 6 predstava priredila mjeseca februara 1785., ne znamo. Kako je družina dovršila u Zagrebu, također nijesmo ustanovili.

Zanimljiv je niz predstava, koje je ova družina upriličila u Zagrebu pod ravnateljem Bartschom:

1784. mjeseca augusta: 19. Der Schneider und sein Sohn. — 21. Drugi dio iste komedije. — 22. Der Adjutant. — 23. Die Wirtschafterin. — 25. Der Bettelstudent. — 26. Die indianische Wittwe. — 28. Die Feldmühle. — 29. Nannerl am Hof. — 31. Rindsollid und Saphire.

Mjeseca septembra: 2. Der Herr Gevätter. — 4. Das Rendez-vous. — 5. Der englische Seeräuber. — 8. Die Überraschung. — 9. Pantomine. — 11. Soliman II. — 12. Der Zerstreite. — 13. Erbin und Ellmire. — 14. Das Marquetender Zelt. — 16. Die Verkleidung. — 18. Das Europäische Wassermädchen. — 19. Der französische Deserteur. — 21. Das Marquetender Zelt. — 25. Der Gläubiger. — 26. Der dankbare Sohn. — 28. Weiss und Rosinfarb. — 30. Der verliebte Eigensinn (bilo na repertoiru, ali nije izvadano).

Mjeseca oktobra: 3. Der Bettler.

Mjeseca decembra: 26. Der Bettler, oder der unschuldige Mussethäter. — 27. Emile von Waldengrau, oder die verbannte Familie. — 28. Bettler i balet. — 29. Der Tot ein Hochzeiter. — 30. Der Gläubiger, oder solche Fälle gibt es in der Handlung (nije izvadano).

1785. mjeseca januara: 2. Der Metamorphosierte Ring oder die doppelte Verwandlung. — 3. Graf von Waltron, oder die Subordination. — 4. Jurist und Bauer, oder der gelehrte Ungelehrte. — 5. Präsentiert das Gewähr! — 8. Oda die Frau von zweien Männern (nije izvadano). Na tim predstavama unišlo je 198 for. 47 kr.

Pod ravnanjem Kuhnea (pod sekvestrom grada.) — 9. Die verställte Kranke, oder der rechtschaffene Arzt, (nije izvadano). — 10. Point d'honneur, oder der rechtschaffene Soldat. — 11. Lina von Waller, oder die rechtschaffene Frau. — 12. Die verstellte Kranke, oder der rechtschaffene Arzt. — 13. Oda die Frau von zweien Männern. — 14. Gast und der zweite, oder der ausgetriebene Teufel. — 15. Graf von Waltron, oder die Subordination. — 16. Tancred und Sigismunda. — 17. Sophie oder der gerechte König.

Pod ravnanjem Bartscha, mjeseca januara: 20. Der Adjutant, oder die weibliche Standhaftigkeit. — 22. Oda die Frau von zweien Männern. — 23. Der eifersüchtige Liebhaber. — 25. Sophie, oder der gerechte König. — 27. Die grosse Batterie. Präsentiert das Gewähr! — 29. Die belohnte

službi Bartscha bio je i neki Rupert Ferk, koji je kasnije g. 1786. bio gradski noćobdija. Taj je od magistrata po sucu Babočaju jednostavno upisan za Bartscheva jamca; ma da je na to pristao, ako ga Bartsch pismeno ovlasti. Kad je Ferk kasnije stupio u gradsku službu, odbijen mu je od njegove godišnje plaće (22 for.) iznos, za koji je jamčio.

Bartsch je svoje kazališne potrepeštine založio bio kod kaptolskoga pivara (Breyer) i pošto ove nijesu možda dovoljne bile, da se s njima pokrije gradska tražbina, morao je Ferk mirno čekati svoju sudbinu zbog svoga jamstva.

U družini Bartschovoj, kako znamo, bio je i baletni meštar Lambert Brochard. Njegova supruga Elizabeta bila je također članom ove družine. Ona je zacijelo prigodom nekih predstava u Bjelovaru, gdje je ta družina davala predstave, založila svoj kazališni nakit: 6 prstenova, ogrlicu, naušnice, tobakiru sa zlatom obloženu, 2 narukvice, kutiju sa srebrninom (jedala?), ogrlicu od baršuna sa kopčom, kamen u srebrnom obodu, privjesak od zlata sa crnom slikom, nakit sa 200 granata, tri čisla, od kojih je jedno imalo biser u zlatu, drugo od koralja, a treće srebrno s granatama. Sve to založila je kod tamošnjeg magistrata za 57 for. 32 krajcara. Ona je umrla u Zagrebu, a kad je njezina kći s družinom otputovala u Beč, ostavila je iskupnu svotu kod komorskoga kanceliste Szentelkija.

Kazališnu družinu, koja je pod Weilhamerom djelovala u Zagrebu, urediše »direktori« Ignacij Poddingbauer i Ivan Weilhammer, te sa angažovanim članovima sklopiše ugovor u Beču 20. marta 1786. Angažovani bili su: Benjamin Felix, Franjo Saigert, Francika Kalerstin, Ana Kalerstin, Karlo Zwillingen, Jakob Strom i Ivan Kaempff. Ugovor sadržavao je ove točke:

1. Oba direktora obvezuju se angažovanom osoblju redovno svakoga petka isplaćivati plaću.

2. Osoblje ima se ponašati miroljubivo i trijezno. Izbjegavati svaku svadu i zadjevice i sve prijepore riješavati u sobi direktora. U garderobi i na pozornici ima vladati uvijek mir i sloga, što će i oba direktora izvršavati, i sve izbjegavati, što bi moglo škoditi blagajni i napretku. Dužni su svagdje i na svakom kazalištu vršiti svoju dužnost u korist poduzeća prema nakanama ravnatelja.

3. Ravnatelji ne dozvoljuju nigdje slobodne ulaznice.

4. Ugovor taj ima obvezatnost svagdje i pred svakim sudom do Pepelnice godine 1787., izim u slučaju opće zemaljske korote, vatre ili drugih sličnih prilika.

Njemačka kazališna družina Weilhamerova odlučila je ostati u Zagrebu i kroz zimu god. 1786.—7., da svojim »izvrsnim glumama« pozabavi zagrebačku »visoku noblesu« i »poštovanja vrijednu publiku«. Weilhamer i Ivan Poddingbauer (ili Fodingbauer), oba ravnatelja (beide Directeurs) družine, zamoliše 25. septembra 1786. gradski magistrat, da im otpusti propisanu varošku pristojbu od 1 for. 15 krajcara za svaku predstavu za vrijeme do 15. novembra, dok se budu njihovi dohoci od predstava poboljšali. Ističu da su za minulih predstava često više plaćali režiju, nego li od ulaznica dobili. »Tambura« gradskoga, koji je uz bubanj oglašivao predstave, plaćali su sami, svaki puta 15 krajcara.

U ovoj družini isticala se svojom vrsnom glumom i baletom supruga Weilhamerova, Rosalija rođ. Priner(in), koja je od zagrebačke »noblese« i publike nalazila mnogo priznanja i simpatije. Te simpatije doprinijele su,

da je Weilhamer za poklade 1787. dobio isključivo pravo priređivati »noble Baale«, a kavanar Augustin Schnepf građanske plesove. Prvi su držani u dvorani grofa Vojkfyja, a potonji u dvorani gradske vijećnice.

Weilhamer zamislio je g. 1789. da sebi sagradi ljetno kazalište, koje bi ostalo i nadalje u tu svrhu. Stoga je 4. juna zamolio gradski magistrat, da mu dozvoli takovo kazalište sagraditi na Harmici (danas Jelačićev trg). O tom je magistrat vijećao 5. juna. Protiv ljetnog kazališta nije imao nitko ništa proti, samo je zaključeno, pošto nema mjesta na Harmici za takovo kazalište, da se može ovakovo kazalište graditi na zemljištu bolničke zaklade između nekakvih kavanskih koliba. Za zemljište da imade neki neznatni zakup plaćati u bolničku zakladu. Tamo da može ostati kazalište, dok se zemljište ne proda.

Tokom ljeta 1789. priređivala je Weilhamerova družina daljnje predstave, ali dohoci od ovih su bili tako slabi, da je Weilhamer morao posudjivati novac, e da može svoje ljude plaćati i kazalište držati u redu. Boljemu se nije nadao ni u narednoj zimi, jer i studen i mali prostor u kazalištu uzrokovati će slabi posjet. Zato, da se pomogne i da se održi, zamolio je 30. novembra iste godine gradski magistrat, da mu dozvoli priređivanje elitnih plesova. Magistrat mu je bio vrlo sklon, jer se je dobro sjećao onih »noble Baala«, koje je Weilhamer prije dvije godine upriličivao. Tako je Weilhamer i opet kroz poklade godine 1790. priređivao elitne plesove u dvorani grofa Vojkfyja. Uz to nastavio je Weilhamer sa svojom družinom predstave, ali one nijesu mu puno donosile. Da se donekle pomogne, odredio je bio gradski magistrat, da mu zrakoplovac Krsto Mazarović, koji je mjeseca decembra g. 1789. priredio u Zagrebu dva uzleta, dade jednu četvrtinu čistoga svoga dobitka od svojih produkcija.

Weilhamer je konačno odlučio i ostati u Zagrebu, te je 23. marta 1791. kupio od Ivana Mayera, građanina zagrebačkoga, za 90 for. vrt negdje u donjem varošu nedaleko crkve sv. Margarete.

Sva je prilika, da je Weilhamerova družina djelovala do u prve mjesec godine 1790.

3.

U Opatičkoj ulici u Zagrebu pod br. 20. stoji drevna građevina sa velikim dvorištem okruženim arkadama, a do nje je prolaz na Vrazovo šetalište, koji s južne strane zatvara uredovna zgrada banskoga stola, nekadašnja »Dvorana«. Na tom mjestu prolaza i ove zgrade stajala je nekoć crkva Sv. Trojstva opatica Sv. Klare, a spomenuta velika stara zgrada bila je samostan toga reda. Ova crkva koja je imala i zvonik nestala je. U njoj bila je i grobnica predstojnice samostana grofinje Petronile Zrinske, kćeri hrvatskoga bana Petra Zrinskoga.

Kad je taj red sv. Klare dokinuo car Josip II. 1782., uselilo se je u samostan osoblje za mapiranje, koje je tamo sa svojim obiteljima boravilo do mjeseca maja 1783. Kad je ono godine 1784. došla u Zagreb kazališna njemačka družina pod ravnanjem Bartschovim, priređivala je ista neko vrijeme u zimi god. 1784.—85. posredovanjem tadanjega zapovijedajućega generala barona de Vinsa i namjesnika banske časti grofa Szechenija, svoje predstave u refektoriju toga dokinutoga samostana sv. Klare. Taj refektorij nalazio se je u sjevernom krilu samostana prizemno. Za porabu refektorija imalo se platiti 10 for., a za potrebne stražare 4 for.

I iza toga, nakon što je u zgradi samostanskoj (određenoj vjerozakojskoj zakladi) uređena komorska uprava pod ugarskim namjesničkim vijećem u Budimu (1785.), priređivane su u tom refektoriju razne kazališne predstave, koje su priređivale razne pridošle kazališne družine. Ali ove nijesu plaćale za porabu te dvorane nikakovu pristojbu, jer su smatrane »proputujućom družinom«. Koje su to družine bile, ne znamo za sad, a niti znamo što su prikazivale.

Negdje mjeseca juna 1788. došla je u Zagreb njemačka kazališna družina pod ravnateljem Ivanom Weilhamerom, te je zacijelo posredovanjem magistrata i bana otpočela svojim predstavama u samostanskom refektoriju, u kojem se je ugnijezdila, »kao u nekom javnom kazališnom mjestu«, te tamo počela po volji gospodariti kao u svome, kako je to komorski upravitelj istaknuo.

Zagrebački varoški magistrat bio je toj družini vrlo sklon, jer kod njega nije zamrla želja, da stvori stalno kazalište, kako je to dokazano u nastojanju, da dobije g. 1786. akademsku dvoranu za kazališne svrhe. Šta više, i tadašnji ban grof Franjo Balassa bio je sklon nastojanju varoške općine.

Iste godine 1788. odlučio je zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac, da se crkva samostana redovnica Sv. Klare napusti i kao nepotrebna rasveti (eksekrira), te je i naložio stenjevačkom župniku Gjuri Popoviću, da to provede. Taj je 22. juna i. g. crkvu ovu rasvetio (eksekrirao), i tako se tu crkvu moglo upotrebiti za javne profane svrhe.

Kad je to učinjeno, pošao je varoški sudac Nikola Babočaj s komorskim pristavom Szentgalijem i ravnateljem Weilhamerom razgledavati crkvu, da ustanove, na koji način bi se ona dala preudeliti za kazalište. I ovi doista ustanoviše, da bi crkva potpunoma odgovarala svrsi i da bi se dalo kazalište u njoj urediti (bequem und vorteilhaft). Čini se, da je Weilhamer najviše na to poticao gradskoga suca, jer je imao nakanu dulje vremena ostati sa svojom družinom.

Po svojoj prilici je to Babočaj javio banu Balassi, te je ovaj 26. juna iz Zala Egerséga pisao magistratu. On piše, da je upućen u gore razložene prilike i nastavlja (dakako njemački, kako se tad pod جوزefinskim centralizmom uređovalo): »Pa tom se gradskom magistratu nalaže, da dade po vještacima proračun troškova (preudezbe naime za kazalište) tako sastaviti, da bude ta zgrada, kao ono kazalište kr. slob. grada Požuna, mogla biti u svako vrijeme i kazalište i kazino, pak i redutna dvorana, te se doista tako udesi, da se bude mogla rabiti za redute. U sredini, gdje se sad nalazi kor, neka se za mene (što se obvezujem od svoga namiriti) udesi jedna loža, u kojoj bi četiri osobe sprijeda udobno mogle gledati, dok bi straga ih i više stati moglo; naokolo pako neka se načine i druge lože. Pošto bi to bilo zasad za grad od velike koristi, to se nalaže gradskom magistratu, da proračune amo podnese«.

Pismo banovo došlo je u pretres na magistratskoj sjednici 4. jula, te je po zaključku magistrata isti dan na nj i odgovoreno. Magistrat je bio vrlo zadovoljan s banovim pismom, te je već priredio i proračun za preudezbe zgrade. Zidarske i palirske radnje proračunane su na 921 for., a k tomu i nabava dekoracija i dvije potrebne peći, što bi sve skupa iznosilo trošak oko 1500 for.

To sve priopćio je magistrat banu, te naglasio, da bi godišnji dohodak od predstava i plesova svakako nosio povoljne kamate od uložene za

obnovu svote. Premda je bio proračun gotov, koji je magistrat poslao banu, izjavio je ovaj, da se ne može upustiti u preudesivanje crkve za kazalište, dok mu komorska uprava ne prepusti crkvu bez ikakove otštete i to »pleno iure«, pošto grad nema za kupnju crkve novaca, a što bi ih i imao, treba ih u druge tekuće javne svrhe. Pak i u slučaju, bude li crkva i besplatno ustupljena, morat će grad posuditi onih potrebnih 1500 for., pak zato i moli bana, da mu se dozvoli učiniti zajam u gornjem iznosu.

Međutim se je ban vratio u Zagreb i tad vidimo, da se samostanska crkva hoće upotrebiti za magazin, kako je to od nekoliko godina natrag i bila, gdje se je naročito na koru čuvalo »erarsko« žito. Sam je ban to odobravao, tim više, jer se je u tu svrhu htjelo uzeti akademsku dvoranu. To vidimo iz banova pisma od 29. jula 1788., upravljenoga na upravitelja komorskoga Sigismunda Komaromija.

Nije dakle preostalo Weilhameru ino, nego zamoliti komorsku upravu, da mu dozvoli priređivati predstave u refektoriju samostana, što je on i učinio 1. septembra. Na tu zamolbu odgovorila je komorska uprava banu, da ona, ma da se i želi »ovih dosadnih i nepoćudnih gostova riješiti, i otkazati im dosadanje mjesto kazališta«, to ipak uvažuje Weilhamerovu molbu s obzirom na publiku, i one, pod kojih zaštitom ovi glumci stoje (tu misli za cijelo bana i varošku općinu). Tako je komorska uprava podijelila Weilhameru dozvolu za daljnje predstave u refektoriju, ali samo za mjesec septembar, dok za daljnje imao je svaki mjesec podnijeti molbu. Od svake predstave imao je komorskoj upravi plaćati 2 ili najmanje jedan forint. To je odobrilo i ugarsko namjesničko vijeće 20. septembra.

30. septembra molio je Weilhamer za dozvolu produljenja svojih predstava za mjesec oktobar, što mu je komorska uprava i dozvolila uz uvjet, da na tjedan plaća 2 for.

Još mjeseca jula i. g. izjavilo se je ugar. namjesničko vijeće sporazumnim, da se samostanska crkva ukinutoga reda Sv. Klare preobrazi u kazalište. Komorska je uprava saopćila 28. augusta magistratu, hoće li ili može li za crkvu 3, 4, ili 5000 for. — više ili manje dati, i može li smoci 1500 for. za troškove preudešenja, a da se ne zaduži. Magistrat je ostao kod svoje prve izjave i to stavio ad acta. 10. februara 1789. urgiralo je ugar. namjesničko vijeće očitovanje zagrebačkoga magistrata, što je komorska uprava zagrebačka 7. marta magistratu stavila do znanja. Gradski je magistrat 31. marta odgovorio, da nema sredstava za kup crkve. Time je ova akcija magistrata dovršena, a komorska uprava 25. aprila javlja namjesničkom vijeću, da je crkvu dala u najam nekom zagrebačkom trgovcu, koji opskrbljuje hrvatsku vojsku hranom, i to uz 6 for. 40 kr. mjesečne najamnine.

Weilhamer sa svojom družinom ostao je i nadalje u Zagrebu, te je nastavio svojim predstavama u refektoriju. Za vrijeme korizme god. 1789. bili su vrlo slabi posjeti kazališta, tako, da je Weilhamer pretrpio veliku štetu, te je s toga 7. maja zamolio komorsku upravu, da ga oprostí za to vrijeme od obvezatne pristojbe, tim više, jer je predstave upriličavao jedino na zahtjev »milostivih posjetnika kazališta«. Komorska uprava nije uvažila ni tu njegovu molbu, jer njegova bi bila dužnost prema običaju, da je obustavio predstave u korizmi. Prema predstavki kr. tridesetnice ostao je Weilhamer dužan na pristojbama od 21. januara do 30. maja (19 tjedana) iznos od 38 for. Tako nije preostalo ino, nego da se plati, što je Weilhamer za cijelo, ako i malo teško, to ipak skoro i uredio.

3. augusta zamolio je Weilhamer, da mu komorska uprava u refektoriju postavi peć za narednu zimu, i da se popravi vratnice na vratima, kojima se je dolazilo na pozornicu, jer su ove bile vrlo trošne i prijetile su pogibelju životu glumaca. I to oboje je odbijeno. Pošto nije imao sredstava za novu peć, to je Weilhamer dao kako tako napraviti prozore, a pod pokriti daskama, da barem za narednu zimu pruži kakovu takovu udobnost posjetiocima. Bez njegova znanja postavljena je i lijepa peć u refektoriju, što je Weilhamer držao prinosom bana ili komorske uprave. Predstave je držao sve do dana, dok nije stigla vijest, da je 20. februara 1790. umro car Josip II. Nastupom korote prestale su predstave. Weilhamer je vrlo kukavno živio sa svojom družinom, jer nije znao, kuda da iz Zagreba krene, a svagdje bi se našao u istim prilikama.

Na 9. marta pozvao ga je k sebi komorski upravitelj i dvorski savjetnik Komaromy, te mu rekao, da se očituje, hoće li i dalje pridržati samostanski refektorij za svoje kazalište. 20. marta podastro je Weilhamer svoje očitovanje Komaromy-u, u kojem mu je razložio svoje bijedno stanje i nemogućnost da namiri trošak za peć i druge adaptacije, te zahvaljujući mu na mnogim učinjenim uslugama, otkazao refektorij.

Tako je i ovo privremeno kazalište u Zagrebu, koje je djelovalo od g. 1788.—1790., prestalo, i opet se izmakla za onda prilično zgodna dvorana za kazališna prikazivanja.

O »direktoru« Weilhameru imamo još da spomenemo, da mu je ban Balassa 28. novembra 1788. podijelio dozvolu priređivanja elitnih plesova (»nobles-Baal«), a Augustinu Schnepfu i Ivanu Plejelu priređivanje gradjanskih plesova (Bürger-Baal). Moguće su ova dva potonja lica bili članovi Weilhamerove družbe. I po tom već vidimo, da je Weilhamer bio u velikoj milosti banovoj. I godine 1790. 16. decembra dozvolio je gradski magistrat Weilhameru, da može priređivati plesove u Zagrebu, a tako mu je još god. 1789. dozvolio priređivati »noble« plesove za narednih poklada. Kako iz njegove molbe vidimo, sva je prilika, da je i dalje od god. 1790. priređivao u Zagrebu sa svojom družinom predstave. Nalazimo ga još i god. 1791. u Zagrebu.

O članovima Weilhamerove družine ne znamo skoro ništa. Poznat nam je samo Fridrik Dahmer, koji je g. 1788. imao mnogo neprilika sa svojom ženom, koja ga nije htjela slijediti k zagrebačkom kazalištu, već je ostala u Celju. Nju je isti oženio s kazališta u Brnu. I tu je morao zagrebački magistrat posredovati.*)

4.

Mjeseca novembra i decembra 1799. nalazimo u Zagrebu njemačku kazališnu družinu pod »direktorom« Karlom Horstom. Ovu je družbu osobito protežirao grof Antun Pejačević, te joj je pače dao i prostorije u svojoj kući uz neku najamninu. Ova kuća stajala je ondje, gdje je poslije bila banska palača i zapremala je tri fronte: Markov trg, Kazališnu ulicu i Kapucinsku ulicu. 1803. kupio ju je od Pejačevića barun Ivan Kulmer. Horst je slabo ili nikako plaćao svoje glumce, kojima je do 17. decembra zaostao isplatom više od dva tjedna. Taj zaostatak plaća narastao je do tog dana na 358 forinti. Još k tomu nije ni platio najamninu, a bio je i grofu Pejačeviću

*) Arkiv grada Zagreba spisi g. 1788. N. 434, 499, 745; 1789. Nr. 1046. — Cameralia: Abol. monast. s. Clarae. U kr. držav. arhivu u Zagrebu.

dužan i gotovinu od 200 forinti, koje mu je ovaj u gotovom predujmio. Od komedija, koje je ova družina glumila, znamo samo za jednu i to »Tiroler Wastl«, koja je dotad glumljena dva puta i unijela više od 200 forinti. Zbog toga neplaćanja nastalo je među glumcima silno ogorčenje, te su se utekli pritužbom grofu Pejačeviću.

Ovu nekorektnost direktora Horsta prijavio je grof 17. decembra gradskom sucu Nikoli Babočaju s molbom, da pritisne »direktora« na plaće. U protivnom slučaju izjavio je grof, da će biti prisiljen zaplijeniti »teatar i njegov namještaj«, dok mu je s druge strane bilo stalo do toga, da ova družina te zime zabavlja općinstvo.

19. decembra pozvano je sve osoblje Horstovo skupa s njime na magistrat, gdje je učinjen obračun, i svi glumci dobili su zaostalu plaću. Nu da u buduće ne bude ovakovih neprilika, odredio je magistrat, da imade gradski kapetan Franjo Macan vršiti funkciju blagajnika na kazališnoj blagajni, te svakoga tjedna plaćati glumce, a višak izručivati Horstu. To je sve zadovoljilo i glumci su opet prionuli uz svoj rad, te nastavili predstave u zimi g. 1800.—1. U Horstovoj družini bili su nama poznati glumci Hirsch, Kubik i Schrot. Za vrijeme poklada 1800. priređivala je Horstova družina mnoge predstave. Izvađalo se i opere, kojima je Horstu nanesena velika šteta. Kad se je Hirschovka na pokladnim plesovima nahladila, i glas joj promukao, nije mogla pjevati u operi 2. marta. Zbog toga je Horst obojicu tužio kod gradskoga magistrata, koji ih je odsudio, da imadu Horstu nanesenu štetu namiriti od svoje plaće.

Mjeseca aprila nudio je Horst svoju družinu gradskom magistratu u Varaždinu, koji je ponudu otklonio, pošto je tamo glumila neka druga družina. Horst je zapadao u dugove u Zagrebu, te je Ivanu Galjufu dugovao 50 forinti. Pače i iz Beča su ga tjeroali za dugove. Tamo je dugovao glumcu Kasparu Weiszu.

Od članova te družine poznat nam je član Franjo Kreiczmajer (*gremialis theatri actor*), koji je dobivao na tjedan plaću od 6 for. Taj je negdje u decembru 1800. obolio, te mu je Horst za vrijeme bolesti od 8 tjedana sustegnuo plaću. Zbog toga je Kreiczmajer tražio tu isplatu putem magistrata zagrebačkoga, koji je 6. februara 1801. odsudio Horsta, da mu imade isplatiti 15 for. za životno uzdržavanje, jer se Kreiczmajer smatra članom njegove obitelji, kojega je dužan uzdržavati.

Horst je bio vrlo laskouman čovjek, te se na sve kraje zaduživao. Bio je dužan ne samo u Zagrebu, već i u Optuju i drugdje. U Zagrebu je Horst priređivao velike plesove. Da se bar nešto za vjerovnike spasi, odredio je magistrat 6. februara 1801., da imade gradski kapetan Franjo Macan ubirati ulazninu od posjetioca plesova. Dugovi Horstovi iznosili su preko 2000 for. samo u Zagrebu. Za to je magistrat odredio 20. II. da senator Gjuro Igerčić i vicenotar Sigismund Byff popišu svu njegovu imovinu. Ujedno je odredio magistrat, da u buduće mora svako takovo kazališno poduzeće položiti jamčevinu u gotovom od 1000 for. izim ako bude grof Pejačević dao pismenu garanciju za eventualno učinjene dugove.

Tako su pod zabranu došle sve stvari Horstove pače i njegove žene, te i prihodi od plesova. Do 3. III. unesli su plesovi 53 for. Horst je molio magistrat, da izluči ispod zabrane stvari i odijela njegova i žene mu, tvrdeći, da stvari, knjižnica i garderoba kazališna dovoljno jamče za dugove. To je magistrat bio spreman otpustiti, ali uz uvjet, da plati dug od 525 for. kancelisti Martiniću i grofu Pejačeviću 180 for. Kako iz spisa razabiremo

bilo je Horstovo kazalište tada zatvoreno i on nije vršio već nikakove vlasti kao direktor. Već 6. III. htio je neki drugi ravnatelj toga kazališta (actualis theatri director) ove koje su bile pod zabranom kazališne stvari Horstove kupiti, te je za to magistrat 6. III. dozvolio, da ovaj kupac može te stvari razgledati, i da očituje, što hoće za to platiti. Vjerovnici su silno pritislili, a naročito Josip Martinić, te je zbog toga magistrat 20. III. odredio, da se sutradan zaplijenjene stvari Horstove prodaju, a ne bude li to dovoljno, da i druge njegove privatne stvari zaplijene. Kad je došlo do prodaje ovih kazališnih predmeta, nije bilo kupaca, jer su te stvari bile uporabive samo za kazalište, a ne za privatnu porabu. Konačno je ipak to sve prodano (u maju) za 66 for. 45 krajcara. Za to vrijeme je bio Horst nekuda nestao iz Zagreba.

Kako je Horst dalje uredio svoje neprilike, ne znamo, nu čini se, da se je nekako izvukao iz tog svog bijednog položaja. Želio je nastaviti svoje djelovanje u Zagrebu, te je molio gradski magistrat, da mu dozvoli dalje priređivati kazališne predstave i plesove za vrijeme narednih poklada (1802.). Gradski magistrat je tu njegovu molbu 27. XI. riješio tako, da mu je odgovorio, neka se sporazumi s grofom Pejačevićem, u kojega se dvorani te predstave priređuju pak i plemićki plesovi.

Sva je prilika, da Horst nije dobio ni od grofa Pejačevića, ni od magistrata željenu koncesiju, već je dozvolu za predstave dobio neki Friderik Adams, kojega nalazimo mjeseca jula 1802. u Zagrebu kao »gremijalnoga kazališta direktora«. U to vrijeme bio je Horst u Optuju, i tamo valjda davao predstave, jer se spominje kao optujski komičar.

U martu 1804., nalazimo Horsta u Cjelovcu, odkud traži zagrebački magistrat, da mu se žena Terezija natrag k njemu vrati, što ova nije htjela učiniti.

Nu i taj »direktor« Adams nije bio bolje sreće od Horsta, jer je i on zapao u dugove. I on je nekako probavio zimu 1802.-3. u Zagrebu te prema svemu sudimo, da mu je poduzeće vrlo slabo teklo. Mjeseca februara 1803. spremao se je, da otiđe iz Zagreba, pak ga je za to 24. februara pozvao gradski magistrat, da mu ima do naredne sjednice doprinijeti iskaz svih dugova, kao i iskaze nenamirenih plaća njegovoj družini. Čini se, da je Adams i u Karlovcu gostovao sa svojom družinom, jer su se i od onuda javljali njegovi vjerovnici. U Zagrebu je Adams priređivao i plesove. Na mnoge te zahtjeve njegovih vjerovnika mogao zagrebački magistrat ustanoviti, da za namirenje tih dugova su tu samo zaplijenjani njegovi dohotci od plesova i kaucija kod pokojnog grofa Pejačevića, pa je zato magistrat odredio zapljenu njegovih osobnih stvari.

Tim se svršava kazališna era direktora Adamsa.

5.

Dok je iza kazališta družine Ivana Weilhamera nastupilo neko mrtvilo u Zagrebu s pogledom na kazalište, što držimo, da se ima pripisati dokinuću jozefinskoga centralizma, koji se je teško snašao i u Zagrebu, a osobito ona germanizacija. Tako je bar časovima jenjala u Zagrebu i volja za njemačkim kazalištem. Dokinućem centralizma i germanizacije te padom bana Balasse 1790., potamnila je i zvijezda Weilhamerova i njegova družine.

Tek 22. maja 1792. javljaju se iz Beča (stanujući na Spindelbergu im grossen Zeisel Nr. 135.) dva glumca, kao drugovi, i to d' Albonico Roland

i Georg Millner (Schauspiel-directeurs), koji se oferiraše zagrebačkom magistratu, te moliše za dozvolu, da mogu sa svojom družinom o kraljevskom sajmu i naredne zime priređivati u Zagrebu predstave. Naročito ističu svoje vrste glume i vesele igre te velike balete uz melodrame s baletima. Svoje navode su potkrepili svjedodžbama o svojim uspjesima. Tako im je 29. II. t. g. izdao u varoši Passau grof Arco svjedodžbu, da je Roland tamo na opće zadovoljstvo priređivao kroz 5 mjeseci predstave i balete, a guverner u Innsbrucku Weidmanddorf izdao je Müllneru svjedodžbu, da je ondje 17 mjeseci uspješno djelovao na tamošnjem kazalištu.

Gradski magistrat je na svojoj sjednici 30. maja ovu njihovu molbu odbio s motivacijom, da se ne osjeća potreba predstava za margaretski i kraljevski sajam. Time je ova kazališna družina u Zagrebu propala.

2. oktobra i. g. primio je zagrebački magistrat molbu Ivana Landera, glumca iz Graza (stanovao je u predgrađu Jacomini »beim Mondschein«), kojom je molio, da mu se dozvoli priređivati predstave u Zagrebu tijekom naredne zime. I on se obilno hvalio sa svojim društvom, koje je već mnogo priznanja steglo dobrim glumama (Schau-, Trau- und Lustspiele), te sa baletom i »Singspielom«.

Da li je Landerova družina još god. 1792. došla u Zagreb, ne znamo, nu znamo, da je mjeseca marta 1793. bila doista u Zagrebu, te je mnogo novaca potrošila za gradnju pozornice i druge kazališne potrebe. Gdje se je uredilo to kazalište ne možemo kazati. Svakako je to bilo rečenoga mjeseca. 28. III. zamolio je Lander gradski magistrat, da mu dozvoli predstave za naredne sajmove i buduću zimu. U toj molbi iznaša želju, da bi mu se prepustilo priređivati i »noble Baale« te redute, kako je to spojeno s kazalištima u Budimu, Pešti, Požunu i drugdje, pače i u Beču, gdje se u »dvorskom narodnom kazalištu« također i redute upriličavaju. Time je sebi želio nadoknaditi slabe posjete kazališta za poklade i korizme. Na svojoj sjednici 5. IV. dozvolio mu je magistrat predstave, nu priredbu plesova mu je uskratilo, jer smatraše, da mu ne će biti moguće snositi troškove.

Poduzeće Landerovo vrlo je loše napredovalo. Zacijelo ni posjete njegovoga kazališta nijesu zadovoljavale i pokrivala izdatke. Tako je Lander došao uslijed dugova na rub propasti svojega poduzeća. Ostao je dužan i magistratu običajne pristojbe. U opširnom pismu na magistrat izjadao se je Lander o svojoj »nesreći«, u koju je zapao bez svoje krivnje, te je zamolio, da ga se pričekava s platežom, dok se opet vrati u Zagreb, a ondje da mu se onda od ulaznina ustegne. Svu svoju »sreću i nesreću«, svoje djece i cijele družine svoje stavio je na srce i ruke magistrata. I doista je magistrat to 20. IV. na svojoj sjednici prihvatio, jer je uvidio nevolju njegovu. Tako je Landerova družina nesmetano ostavila Zagreb.

U družini njegovoj nalazio se je i neki Henrik Zumberski, koji je bio prilično po volji Zagrepčanima. Od ovoga je 4. januara 1794. primio zagrebački magistrat pismo, u kojem javlja, da d'Albonico Roland želi o narednim uskrsnim blagdanima doći u Zagreb i svojim pretstavama pozabaviti građane. Na ovu molbu odgovorio je magistrat iz svoje sjednice 4. I., da može doći, ali ima plaćati bubnjare za oglašivanje predstava, a osim toga varoši 30 krajcara od svake predstave.

U spisima, koji su nam pri ruci, ne možemo ustanoviti, da li je d'Albonico doista došao u Zagreb, a takova praznina pokazuje nam se sve do pod izmak godine 1799. Moguće i nije bilo u Zagrebu predstava, jer su tad bjesnili francuski ratovi.

Već godine 1797. (mjeseca maja) boravio je u Zagrebu glumac Josip Bubenhofen, kako je on to sam god. 1812. izjavio. U čijoj se je tad družini nalazio, ne znamo, jer baš za to vrijeme pokazuju nam priručni spisi prazninu u djelovanju zagrebačkoga kazališta.

God. 1803. preuzima Bubenhofen vodstvo zagrebačkoga kazališta, dok sam veli, da je god. 1799. djelovao u Zagrebu kao glumac komičar i direktor komičnih prikazivanja (in qualitate partim comici actoris, partim autem lusuum comicorum directoris).

Sva je prilika, da je Bubenhofen god. 1805.-6. priređivao u Zagrebu predstave, jer se tada naziva »direktorom ovdašnjega kazališta«. Njemu je gradski magistrat dozvolio 7. januara 1806., da može priređivati »noble Baale« i »ređutne plesove« za vrijeme poklada, i to nedjeljom i četvrtkom, te na zadnja tri pokladna dana dakako pod nadzorom gradskoga kape-tana.

God. 1808., čini se, htio je Bubenhofen ostaviti Zagreb. Na njegovu molbu izdao mu je magistrat 15. marta krasnu svjedodžbu o ponašanju i ćudoređu, te živo pohvalio njegovo glumačko umijeće. Bio je tad »direk-torom zagrebačkog kazališta«.

On je bio vrlo solidan vrijedan i dobra srca. Kad je godine 1808. postradalo više kuća od požara u Varaždinu, priredio je Bubenhofen u Za-grebu jednu kazališnu predstavu (mjeseca juna), te je sav čisti dobitak od 120 forinti darovao varaždinskim pogorelcima. Na tom lijepom daru za-hvalio se je varaždinski magistrat zagrebačkom magistratu.

U družini Bubenhofenovoju u Zagrebu spominju se Martin Lafortun i Magdalena Schwarz, koji su prije bili u družini Vasbachovoju u Ljubljani. Oni su putem zagrebačkoga magistrata 14. marta 1808. molili ljubljanski magistrat, da potjera Vasbacha na platež njima dužne dvotjedne plaće. Iste godine 1809. spominje se u Zagrebu glumac Franjo Leitner, komičar.

Za vrijeme predstave bile su u kazalištu straže, da drže red, pa je 26. novembra odredio ban, da se ovu vojničku stražu redovno drži. Isto je vrijedilo i kod plesova.

God. 1811. nalazimo u Bubenhofenovoju družini glumca Pardinija i glumicu Josefinu Planitzku, koji su, ma da su bili obvezani još pet tjedana ostati u Zagrebu, u noći od 7. na 8. oktobra umakli iz Zagreba u Varaždin, da od onuda krenu lađom u Osijek. Kako su ovim bijegom prouzročili Bu-benhofenu štetu od 800 forinti, to je on zamolio zagrebački magistrat, da poradi kod varaždinskoga magistrata, da se bjegunci ulove. To je i uči-njeno. Bubenhofen zaplijenio je njihove stvari. Planitzka otišla je u Temešvar, odakle je god. 1812. reklamirala svoje zaplijenjene stvari.

Poznata nam je još iz Bubenhofenove (1812.) družine i glumica udova Hold. Te godine se izričito u Zagrebu spominje »kazališna zgrada« (aedificium theatrale).

Mjeseca februara 1813. spominje se u Zagrebu komičar Franjo Schmid-mayer kojega je garderoba i knjižnica bila u Šopronju zaplijenjena od nekoga Kirchlepszkoga. Tog mjeseca platila je glumica Planitzka u Temeš-varu dug zagrebačkom kazališnom direktoru Bubenhofenu (66 forinti), te je stoga Bubenhofen bio pozvan, da izruči njezine zaplijenjene stvari.

26. februara 1813. obratio se je jegarski ravnatelj kazališta Filip Bernd s upitom na zagrebački magistrat, da li će biti zagrebačko ka-zalište o Uskrsu slobodno, jer je čuo, da Bubenhofen odlazi. Gradski ma-gistrat upitao je Bubenhofena, što je na stvari. Bubenhofen je na 12. marta

pismeno odgovorio. Taj odgovor je za nas vrlo važan, jer doznajemo slijedeće: Bubenhofen bio je nešto preko 14 godina u Zagrebu. Kroz 4 godine bio je glumac, a deset godina direktorom kazališta, dok drugi nije mogao ni pune dvije godine izdržati. Da je on tako dobro prošao, leži u tome, što je on sam cijele noći prepisivao muzikalije, čime si je preko 1000 forinti na godinu uštedio. Sam je s glumcima učio opere, dok se je za takovoga učitelja plaćalo najmanje 600 forinti na godinu. On je živio skromno kao kakav nadničar. Njegov »mirni i ekonomički život« bio je dobro poznat, pa je stoga uživao velik kredit u Zagrebu i u Beču, otkuda je dobivao komade i opere. Opere, što ih je na zagrebačkom kazalištu izvodio, našle su priznanje ne samo sa strane Zagrepčana, već i sa strane stranaca iz Beča, Graca i Pešte. Kao primjer navodi tri opere, koje je tijekom zadnjih sedam mjeseci izvodio: »Aschenbrödl«, »Augenarzt« i »Johann von Paris«.

Davao je i dobrotvorne predstave, i to dva puta za zagrebačke, a jedamput za varaždinske pogorelce, a tri za udovice. Vrlo se je tužio na slabe dohotke od zagrebačkih reduta, koje drugdje spasavaju deficit ljetne sezone. Tomu je krivo to, što krabulje smiju svakamo doći. Upozorava magistrat, da bude oprezan u izboru novog kazališnog direktora, i da gleda, da dobije boljega od njega, koji bi imao i garderobu i zalihu novih kazališnih komada i opera, a osim toga »znanje kazališno i muzikalno«, imetak i kredit, što se sve ne će naći u Berndu. Što se opet tiče samooga kazališta, to imade odlučiti grof Amade, koji je vlasnik teatra, a od njega on nije još dobio ultimatum.

19. marta je magistrat otpisao Berndu, da ne reflektira na njegovu ponudu.

U to je Bubenhofen s grofom Amade-om sklopio ugovor glede kazališne zgrade, te si je ovu osigurao do Uskrsa god. 1817. On to 18. marta javlja magistratu, kao i to, da će od septembra iduće godine angažovati valjane glumce i pjevače. No da bude mogao što uspješnije raditi zamolio je magistrat, da ne bi izdavao »operistima, optičarima, mehaničarima, umjetnicima, jahačima, skakačima i dr.« dozvole za produkcije, prije nego li se ovi s njime uredi. Za to se on obvezuje, svake godine na Cvijetnicu davati dobrotvorne predstave za zagrebačku ubožnicu. Ujedno je molio, da se u korist njegovih dohodaka od redutnih plesova, ne izdaje dozvola za druge plesove. Napokon je zamolio, da ga i nadalje potvrdi kao kazališnog direktora. 19. maja je magistrat o toj molbi raspravljao i sve zamoljeno odobrio.

Na 16. i 17. oktobra priredio je umjetni jahač Price svoje predstave, od kojih je dao jednu četvrtinu dohotka Bubenhofenu. Zbog toga je Bubenhofen imao neprilike s magistratom, ma da je prije to nesmetano ubrao od »mekanika« Breitrücka i neke talijanske kazališne družine. Magistrat mu je dozvolio ubirati samo jednu petinu čista dobitka.

Cirkus Ivane Vilhelmine Price priredio je i mjeseca novembra 4 predstave u zagrebačkom kazalištu. Od dohotka dano je 16 for. 27. kr. gradskoj ubožnici. Taj iznos je Bubenhofen izručio gradskom kapetanu Ivanu Kukoviću.

14. septembra 1813. izišla je odredba namjesničkog vijeća pod br. 22.283, da se samo oni kazališni komadi smiju prikazivati, koji su barem dva puta već prikazivani na kojem od dvaju privilegovanih bečkih kazališta. Sve ostalo, bilo u rukopisu, bilo štampano, ima se poslati namjesni-

kom vijeću na cenzuru. To je i zagrebački magistrat 2. oktobra iduće godine primio na znanje.

Čini se, da je u kazališnoj družini Bubenhofenovoj bio i glumac Gustav Mühlhofer, koji je bio založio zagrebačkom zubaru Israelu Löwiju zlatan prsten za neki dug. Isti Mühlhofer je mjeseca augusta bio u Baji na kazalištu Küblerovom.

God. 1814. ustupio je podžupan Franjo Dolovec, dozvolom generala iz Karlovca više francuskih vojnih uniforma zagrebačkom kazalištu, kojih povratak je 26. jula urgirao. Te uniforme trebale su za svečanu predstavu u kazalištu, kad se je 2. VIII. prikazivao komad »Die Kroaten in Zara« u slavu dolaska bana i biskupa u Zagreb, nakon oslobođenih prekosavskih strana Hrvatske od Francuza. U tu svrhu posuđene su i uniforme slunjske pukovnije.

Predstava ova 2. augusta otpočela je s prologom, za koji je dekoracije imao urediti glumac Zeineke. Nu taj te dekoracije nije sačinio i stoga je općinstvo bilo razočarano. Ravnatelj Bubenhofen tužio je zbog toga Zeineka magistratu, koji je je 5. augusta odsudio Bubenhofena na 24 sata, a Zeineka na tri dana zatvora. Isto tako nije uspio vatromet 3. augusta u Tuškancu, što ga je priredio Talijan Stjepan Marcuzzi. Taj je oglasio čudo od vatrometa s transparentima, »kineskim iluminacijama«, »tresteveranskom fontanom u Rimu«, balonima i t. d. I ovoga je magistrat osudio na dva dana zatvora. Na ovoj kazališnoj predstavi unišlo je 536 for. u papiru, 8 for. u bakrenom, a 3 for. 30 kr. u srebrnom novcu. Što je grad dobio na pristojbama od kazališta i vatrometa (74 for. 15 kr.), upotrebljeno je za uređenje šetalista pod Dvercima.

Mjeseca septembra 1814. angažirao je Bubenhofen na svoje kazalište pjevača Antuna Haselbecka i njegovu suprugu, koji su dotad bili članovi varaždinskoga kazališta, a osim njega imali su od onuda doći i druga dvojica. Direktor varaždinskoga kazališta izdao je bio Haselbecku vrlo dobru svjedodžbu, ali mu je gradski magistrat u Varaždinu uskratio putnicu. Unatoč tomu doputovao je Haselbeck u Zagreb. Bubenhofen je to javio magistratu, koji se je obratio na varaždinski magistrat s upitom, kakav li je to čovjek Haselbeck, koji nije dobio putnicu.

Iste godine bio je na zagrebačkom kazalištu angažovan i glumac Gjurjo Schmidt, koji je bio teško obolio, a onda otišao kazalištu u Ljubljani.

Pošto su životne prilike u Zagrebu poskupile bile, stoga je Bubenhofen 28. oktobra zamolio gradski magistrat, da mu dozvoli povisiti ulazninu, i to: zatvoreno sjedalo na 48, ložu u prvom parteru na 30, a u drugom na 15 krajcara bečke vrednote, a u predbrojci na pol ovih cijena. To je magistrat 5. novembra odobrio.

God. 1815. vodio je Bubenhofen i dalje upravu zagrebačkog kazališta. 6. augusta primio je Bubenhofen 178 for. 35 kr. od Lovre Gindla na račun glumca Haselbecka da plati njegove dugove kod zagrebačkih trgovaca. Gindl je bio »gremialis theatralis societatis director« u Karlovcu.

Ove godine prikazivan je dramski komad »Crni Gjorgje« u novosadskom kazalištu. Kako je ovaj komad, jer je dičio junačkoga »vožda« Srba, bio zazoran austrijskoj politici, to je taj komad 27. oktobra 1815. pod br. 28.645 zabranilo namjesničko vijeće. Ta je zabrana priopćena i zagre-

⁸ Putevi ruskog pozorišta. — Kritika 1922. Trobroj listopad-prosinac.

bačkom magistratu. Isto tako je bio zabranjen god. 1816. komad »Johann von Wieselburg«, a tad je uslijedila i općenita naredba namjesničkoga vijeća 2. juna br. 19.558, kojom se je odredilo, da zagrebački magistrat pazi na strogu cenzuru kazališnih komada. Ova je odredba uslijedila na predstavku zagrebačkoga »ravnatelja nauka« od 9. juna. Po tom sudimo, da je u Zagrebu došlo na pozornicu komada, koji vlastima nijesu bili po čuđi.*)

* Arhiv grada Zagreba: Acta et Protocollo 1425/3. 1889.

Resumé. Depuis la disparition des vieilles représentations liturgiques dans la cathédrale de Zagreb, les guerres turques et les circonstances publiques étroites n'ont pas permis, jusqu'à la seconde moitié du XVIIIe siècle, de cultiver des représentations publiques. Les sociétés dramatiques n'existent pas, il n'y a que des représentations privées des Jésuites et de l'aristocratie. Dans l'article ci-dessus (»Tableaux de la vie du théâtre dans le vieux Zagreb, dès 1784 à 1816«), l'auteur apporte des précieux renseignements archivaux, intéressants au point de vue de l'histoire de la civilisation croate. Il nous montre comment plusieurs sociétés dramatiques allemandes (autrichiennes) ont, à diverses reprises, entre 1784 et 1806, fait escale à Zagreb, il décrit la misère des comédiens et leur répertoire très intéressant. Il est très caractéristique enfin que ces sociétés n'aient apparu qu'à l'époque du joséfinisme et plus tard. Il s'ensuit de ces faits que la langue allemande a été assez cultivée à Zagreb, à cette époque-là. Les archives d'une des communes, de Zagreb appelée Gritch, ont conservé tous les documents ayant à ces représentations, car la commune de Gritch avait été l'autorité compétente y intéressée.